

Robert Louis Stevenson

Knjige, ki so vplivale name

Knjige, ki so najvplivnejše in v svoji vplivnosti najiskrenejše, so literarna dela. Bralca ne priklepajo na nobeno dogmo, za katero bi pozneje morda ugotovil, da ne drži; ne učijo ga ničesar, česar bi se moral pozneje odučiti. Ponavljajo, preurejajo, pojasnjujejo nauke, ki nam jih ponuja življenje; osvobajajo nas nas samih; silijo nas k spoznavanju drugih; in nam kažejo mrežo izkušenj, ne tako, kot jo lahko vidimo sami, ampak tako, da je ednina za zdaj izključena. Da so lahko take, morajo biti dokaj zveste človeški komediji; in vsako delo, ki je takšno, služi izobraževanju. Vendar toku našega izobraževanja najboljše ustrezajo tiste pesmi in romance, pri katerih vdihavamo žlahtno ozračje razmišljanja in spoznavamo širokosrčne in hvalevredne osebnosti. Najbolje mi je doslej služil Shakespeare. Le malo živih prijateljev je imelo name tako močen in trajen vpliv kot Hamlet ali Rozalinda. V vlogi te druge, ki mi je bila zelo ljuba že ob branju, sem na svojo srečo – moram tako misliti – v trenutku dovzetnosti videl gospo Scott Siddons. Še nikoli me ni kaj bolj ganilo, bolj vzradostilo, bolj osvežilo; in vpliv se še do zdaj ni povsem izgubil. Kentov kratki govor ob umirajočem Learu je imel močan učinek na mojega duha in je dolgo obremenjeval moje razmišljanje, tako globoka, tako ganljiva se mi je zdela njegova vsebina, tako neustavljiv njegov izraz. Moj nemara najdražji in najboljši prijatelj poleg Shakespeara je D'Artagnan – postavni D'Artagnan iz *Vikonta Bragelonskega*. Ne poznam bolj človeške duše niti po svoje bolj občutljive; zelo žal mi bo za človeka, ki je etično tako pedanten, da se ne more učiti od stotnika mušketirjev. Nazadnje moram omeniti še *Romarjevo pot*, knjigo, ki diha prav vsa lepa in hvalevredna čustva.

Toda o umetniških delih se da povedati malo; njihov vpliv je globok in tih, kakor vpliv narave; umetnine oblikujejo s stikom; pijemo jih kakor vodo in izboljšujejo nas, ne da bi vedeli, kako.

V bolj izrazito didaktičnih knjigah pa lahko sledimo učinku in ga izraziteje razločimo in tehtamo in primerjamo. Ena izmed knjig, ki so zelo močno vplivale name, mi je zgodaj prišla v roke, zato naj bo na prvem mestu, čeprav se mi zdi, da je postal njen vpliv občuten šele pozneje in se morda še vedno krepi, saj gre za knjigo, ki se ne preživi zlahka: Montaigneve *Eseje*. Umirjena in spodbudna podoba življenja je velik dar, ki ga lahko daš v roke današnjim ljudem; na teh nasmehljanih straneh bodo našli zbir junaštva in modrosti, vse v starodavnem slogu; njihove "perilne spodobnosti" in vznemirjene ortodoksности se bodo vzburkale in opazili bodo (če le imajo kaj daru za branje), da se niso vzburkale brez takega ali drugačnega opravičila in utemeljitve; in nazadnje bodo (spet, če imajo kaj daru za branje) sprevideli, da je bil ta stari gospod na ducat načinov boljši in je imel na ducat načinov plemenitejši pogled na življenje kot oni ali njihovi sodobniki.

Kronološko naslednja knjiga, ki je vplivala name, je bila *Nova zaveza*, še posebno *Evangelij po sv. Mateju*. Mislim, da bi vsakogar, ki bi bil sposoben uporabiti domišljijo in jo na novo prebrati kot knjigo, ne pa žebraje in pusto kot del *Svetega pisma*, vznemirila in ganila. Vsakdo bi tedaj lahko videl v njej tiste resnice, ki naj bi jih vsi spoštljivo poznali in katerih upoštevanja se vsi sramežljivo izogibamo. Ampak o tej temi je nemara bolje molčati.

Potem pridem do Whitmanovih *Travnih bilk*, izjemno koristne knjige, ki je postavila moj svet na glavo, odpihnila tisoč pajčevin družabnih in etičnih iluzij v vesolje in me, potem ko je tako pretresla moj tabernakelj laži, postavila nazaj na trdne temelje vseh izvirnih in moških vrlin. Ampak to je spet knjiga samo za tiste, ki imajo dar za branje. Zelo odkrit bom: mislim, da je tako z vsemi dobrimi knjigami, razen morda romanov. Povprečen človek živi in mora živeti tako zelo v skladu s konvencijami, da je verjetneje, da bo smodnik resnice porušil njegovo prepričanje kot pa ga okrepil. Ali kriči nad bogoskrunstvom in nespodobnostjo in klečeplazi okrog tistega malega malika delnih resnic in delnih koristi, ki je sodobno božanstvo, ali pa se pusti prepričati tistemu, kar je novo, pozablja, kar je staro, in sam postane resnično bogoskrunski in nespodoben. Nova resnica je koristna samo kot dopolnitev stare; groba resnica naj bi samo razširila naše državljanske in pogosto uglajene konvencije, ne pa jih uničila. Kdor ne zna soditi, naj se raje drži romanov in dnevnega časopisja. Tako ne bo dosti škode, bo pa, vsaj pri prvem, nekaj koristi.

Dar za branje, kakor sem ga imenoval, ni zelo pogost in tudi ne splošno razumljen. Sestavlja ga v prvi vrsti velikanska intelektualna obdarjenost – svobodna milost, kot jo kar nekako moram imenovati –, zaradi katere se človek dvigne do spoznanja, da nima do zadnje pike prav in da tisti, od katerih se razlikuje, niso v nesporni zmoti. Lahko se oklepa dogem lahko se jih strastno oklepa; in lahko ve, da se jih drugi le hladno držijo ali se jih držijo drugače ali se jih sploh ne držijo. No, če ima dar za branje, bodo ti drugi vsi navdušeni nad njim. Videli bodo drugo plat vprašanj in drugo plat odlik. Zaradi tega mu ni treba spreminjati dogme, lahko pa spremeni svoje razumevanje

te dogme, in dopolniti in popraviti mora svoje sklepe, ki iz nje izhajajo. Človeška resnica, ki je vedno v veliki meri laž, skriva prav toliko življenja, kot ga razkriva. Ljudje, ki verjamejo drugi resnici ali, kot se nam nemara zdi, nevarni laži, lahko širijo naše omejeno polje znanja in dramijo našo zaspano zavest. Nekaj, kar se zdi povsem novo ali nesramno zlagano ali zelo nevarno, je preizkus za bralca. Če ta poskusi sprevideti, kaj to pomeni, kakšna resnica to upravičuje, potem ima dar in naj bere. Če je zgolj prizadet ali užaljen ali se čudi avtorjevi norosti, naj se raje loti dnevnih časopisov; nikoli ne bo bralec.

In tu, pri najbolj večji ilustrativni moči, moram, potem ko sem se odpovedal svojim delnim resnicam, poseči vmes z njenim nasprotjem. Navsezadnje smo namreč posode z zelo omejeno vsebino. Ne more vsak človek brati vsake knjige; samo v redkih izbrankah bo vsakdo našel pravo hrano zase; in najprimernejše lekcije so najotipljivejše in jih razum najlaže sprejme. Tega se pisatelj zgodaj nauči in mu je v največjo oporo; brez strahu nadaljuje pot in se ne meni za zakon; in sam pri sebi je prepričan, da je večina tistega, kar govori, očitna neresnica, marsikaj je zmedeno, nekaj je škodljivega in zelo malo uporabnega; prepričan pa je tudi, da bodo njegove besede, ko bodo padle v roke pravega bralca, pretehtane in presejane in da bo privzeto samo tisto, kar zares ustreza; kadar pa padejo v roke človeka, ki ni sposoben inteligentnega branja, postanejo čisto tihe in nerazumljive, gluho padajo v ušesa in njegova skrivnost ostane skrivnost, kot da ne bi ničesar napisal.

Prevedla Maja Kraigher